

Hval på Norgesglass

Mennesker har gjennom alle tider vært fascinert av de store hvalene i havet. Å ha en hval fremme for å vise den frem til besøkende er umulig. Et foster fra en hval tar derimot ikke så stor plass.

Inger-Lise Ackenhausen

I mange hjem i Sandefjord har det stått hvalfoster fremme og pirret nysgjerrigheten til mang en besøkende gjest. Selv Hvalfangstmuseets grunnlegger Konsul Lars Christensen fant hvalfoster svært fascinerende. En journalist som besøkte ham i 1933 forteller: «Konsulen står ved vinduet i sitt kontor. Han har ikke øye for det som skjer utenfor vinduet. Det som interesserer ham er et korket glass som står i vinduskarmen midt i solen.

«Vet De hvad dette er?» spør konsulen. «Det er et vindtørret hvalfoster som en av mine bestyrere hadde med hjem til mig i vår. Det er en stor sjeldenhet skjønner De og jeg går her og gleder mig over det hver dag».

Men hvalfoster er da ingen sjeldenhet. Oppe i Hvalfangstmuseet er det jo flere, innvender korrespondenten.

«Ja, men de ligger på spiritus», svarer konsulen. «Dette er tørret i sol og vind og det er det som er så sjeldent.»

Dyr på sprit

Innen naturvitenskapen har det vært vanlig å legge dyr på sprit, eller formalin, for å hindre forråtnelsesprosessen. På den måten vil dyrene vare «evig» og de kan studeres av studenter og forskere. Naturvitenskapen har som oppgave å systematisere det biologiske

mangfoldet, og ved å legge dyr på glass med formalin, kunne man forske på de ulike artenes opprinnelse og system. Mange av dagens naturhistoriske museer er bygget opp på grunnlag av biologiske samlinger. Disse kom særlig inn på 1800-tallet, da naturvitenskapen virkelig hadde sin blomstringstid.

I denne perioden økte også interessen for de sydlige farvannene. Utforskningen av Antarktis skjøt fart på slutten av 1800-tallet. C. A. Larsen, som startet den første landstasjonen på Syd-Georgia i 1904, brakte så tidlig som i 1893 med seg de første fossilene hjem fra Antarktis etter en ekspedisjon med skuta «Jason».

Fossilene viste at det hadde vært et annet klima i Antarktis for millioner av år siden og det vakte oppsikt i samtiden. Hvalene hadde lenge vært en myteomspunnet og lite utforsket dyreart. Mens andre dyrearter ble samlet inn og forsket på, gjorde hvalenes størrelse det umulig med en slik innsamling.

Hvalfoster på museet

I Hvalfangstmuseets samlinger finnes flere glass med hvalfoster. De varierer sterkt i størrelse, fra en halv centimeter til en halv meter lange. Det er også mange ulike arter som er representert i samlingen. Trolig er noen av fostrene samlet inn med tanke på forskning.

Et knølhvalfoster på syltetøyglass, eller nærmere bestemt et Norgesglass. Man kan klart se de karakteristiske sveivene disse hvalene er utstyrt med.

FOTO: INGER-LISE ACKENHAUSEN

Dette var for å kunne si noe om drektighetstiden til hvalene og også om forplantningssyklusen, som for eksempel når på året hvalene var kjønnsmodne. Disse fostrene ligger i forseglede glass med artsnavn, lengde etc. preget inn på en porselensplate på hvilken fostret også er festet.

Noen av Hvalfangstmuseets fostre har kommet inn fra undervisningsinstitusjoner. Museet har blant annet et finnhvalfoster som har tilhørt Haukerød skole og et foster (ukjent art) som har tilhørt Sandefjord videregående skole. Disse har vært brukt i naturfagsundervisningen.

Det har jo vært umulig å vise fram en hval i full størrelse, så et foster var et godt alternativ. Fostrene viser også at hvalene er pattedyr – de største som lever på jorda. Hvalfostrene trenger ikke være store før man hos noen arter kan finne klare kjennetegn for arten.

Et knippe hvalfoster. Fosteret øverst i midten er en knølhval.

FOTO: HVALFANGSTMUSEETS FOTOSAMLING

Hvalfoster var ikke et uvanlig syn for arbeiderne som flenset hvalen. Dette fosteret, trolig fra en finnhval er fotografert på flenseplan i Leith Harbor på Syd Georgia rundt midten av 1950-tallet.

FOTO: JOHN ALEXANDER

Fostre i alle størrelser

En del av fostrene i museets samlinger er tatt med til Norge for å kunne vises frem hjemme. Disse ligger på Norgesglass uten artsnavn eller andre opplysninger. Vi vet også at de har tilhørt tidligere hvalfangere og at noen av dem hadde fosteret stående fremme hjemme hos seg.

I 1932 skrev Fredriksstad Blad om en hvalfanger som hadde besøkt avisen og vist fram noe helt spesielt. «Hvalfangere ser jo meget rart og opplever meget. Men denne (hvalfangeren) hadde også noget å vise frem. Og hva han kunde vise oss var noget, som antagelig ingen av de andre hvalfangere har hatt med sig til Norge. Vår hvalfanger hadde nemlig med sig en hel hval på et syltetøyglass og et hvaløie

nesten så stort som en tallerken, rigtignok i form av et askebeger.» En annen hvalfanger kommenterte innlegget i avisen noen uker senere. «Jeg leste i avisen for onsdag om en hvalunge på syltetøyglass. Dem kan man få fra tre tommer og opover så store en vil ha dem...» Det var nok ikke så uvanlig å ha med seg slike fostre hjem som avisen ville ha det til.

Døde dyr som kunst

For oss som lever i dag kan det kanskje virke frastøtende å ha et hvalfoster stående fremme i stua til «pynt». Vi er i dag opp tatt av dyrevelferd og synes kanskje det ikke er etisk forsvarlig å avlive dyr for siden å legge dem på sprit. Dette har enkelte kunstnere brukt bevisst i sin kunst. En av kunstens oppgaver er å berøre og påvirke

tilskueren. Bl.a. har den britiske billedkunstneren Damien Hurst provosert og skapt debatt rundt sin kunst. På 1990-tallet ble han særlig kjent for sine stål- og glassmontre med døde dyr i formalin. «Vanlige» folk er ikke vant til å se døde dyr på utstilling.

Man stilte seg kanskje spørsmål om hva hensikten var og om dyrene hadde blitt drept kun for å stilles ut. På den annen side ble utstillingene godt besøkt, og et av hans mest kjente verk Mother and Child Devided ble kjøpt inn til Astrup Fearnley Museet for Moderne Kunst.

Her hjemme er den norske kunstneren Morten Viskum kjent for kraftige virkemidler i sin kunst. Han har blant annet stilt ut døde rotter på olivenglass, og mange mener at han

ønsker å provosere. Selv har han uttalt at han ønsker å vekke folk fra likegyldigheten. Vi får nyheter med sterke innslag fra alle verdens hjørner og katastrofer, og kanskje har vi blitt litt for flinke til å skifte kanal under slike innslag på TV og på den måten slippe ubehaget ved virkelighetens grusomheter. Kanskje trenger vi å bli vekket av vår likegyldighet av og til?

Så kan vi jo tenke at det må ha vært noe sært og kanskje enkelt å ha et hvalfoster stående fremme hjemme. For en som har vært med på hvalfangst var det kanskje ikke like sært og merkelig. Kanskje var det en fascinasjon for at disse kolosene på godt over 100 tonn, som enkelte av hvalene blir i full størrelse, en gang har vært så små som disse fostrene viser.

Kanskje ville man ta vare på et foster og ikke slenge det i koka. Det er ikke godt å vite for oss som ikke har vært med på hvalfangsten. Dessuten er det slett ikke uvanlig å ha utstoppede fugler og dyr fremme i stua, så hvorfor ikke et hvalfoster?

Kilder:
Hvalfangstmuseets arkiv,
Norsk Polarhistorie,
Store Norske Leksikon

VESTFOLD
MUSEENE

Fem blåhvalfoster fra en hval. Fotoet er tatt om bord i hvalkokeriet «Vestfold» sesongen 1933–1934. FOTO: HVALFANGSTMUSEETS FOTOSAMLING

SANDEFJORD LOKALHISTORISKE SENTER

på Pukkestad gata

Har du bidrag til denne siden?

Levér det i avisresepsjonen mrk. Lokalhistorisk senter. Bilder merkes med hvem, hva, hvor, når og helst med en liten beskrivelse. Husk navn og adr. på utlåner. Har du elektronisk stoff, send det til: lokalhistorie@sb.no

Sandefjord Lokalhistoriske senters info-gruppe:

Sideansvarlig Harald Fevang, bildeansvarlig Bjørn Marum Olsen. Medarbeidere; Sven Erik Lund, Ragnar Iversen, Bjørn Hoelseth, Dag I. Børresen, Gro Midttun, Svein Olav Løberg, Roger Davidsen. Kontaktperson: Sven Erik Lund, tlf. 928 27 154, sv-er-lu@online.no

MINNER
FRÅ NÆR
FORTID